

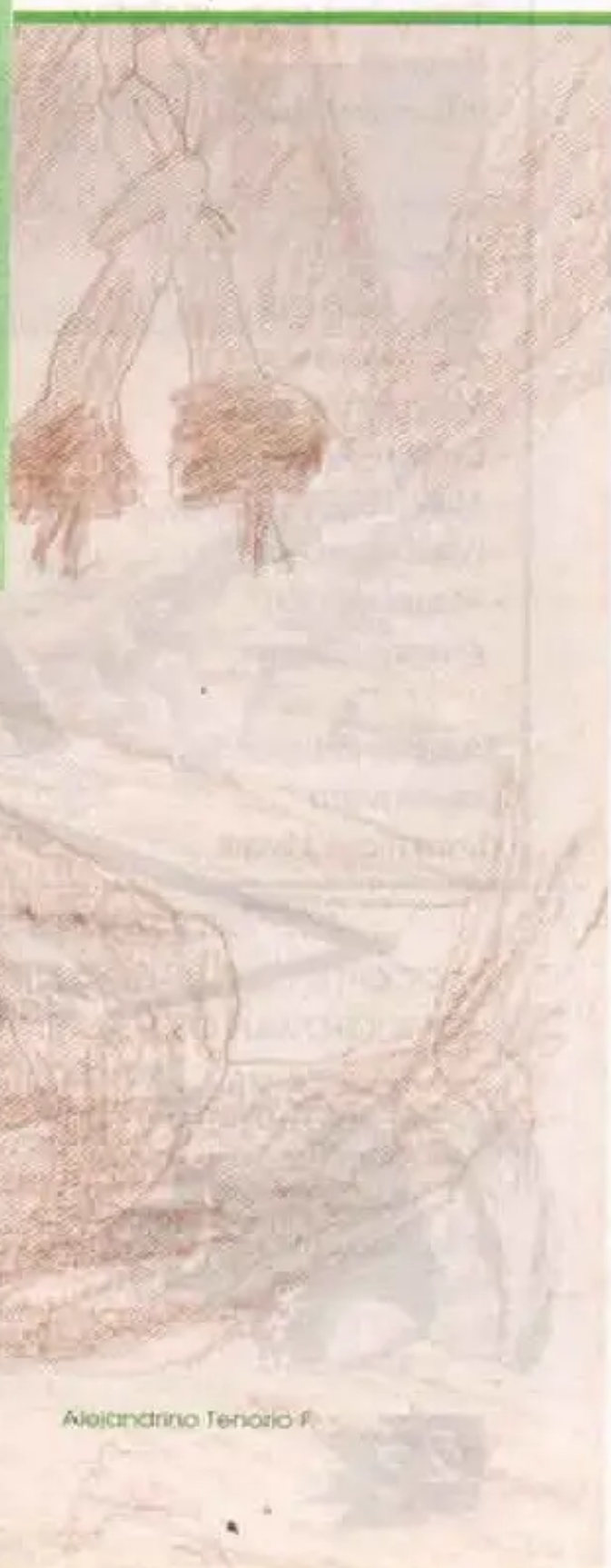
Suplemento del: Conosur Ñawpaqman
abril de 1997

añaskitu

Wawakunaq ñawinan

qanchis - N° 7

Alejo Andrés Tenorio F.

Qan jina wawakuna Añaskituman Qillqamunku

Santiago, Sub Central, 21 de junio 1996

Nuqayku yachakuqkuna
suqta ñiqimanta kayku.

Nuqayku kayta autupi apachirqayku:

- May chay autu?
- Plazaman rin
- May chay plazari
- Raqay Pampapi
- Raqay Pampapi Smataq kanri?
- Tukuy ima tiyan, ¿rinkichu?
- Rinipuni
- Smaman rinkiri.

Jaqay runa mayman richkan.

- Akakuq
- May chay akari
- Allqu uqurpasqa
- May chay allquri
- Duiñon pusakapun
- May chay dueñonri
- Wasinman ripun
- Maypi wasinri?
- Pukara Q'asapi.

Jaustino Zeballos Salazar.

Qayna wata
suqta ñiqipi karqa.

Añaskitu ñuqaman
allin riqchawan.
jinapis mana qhiswallapi
kananchu. castillanu
rimaypis kanallantaq tiyan.
Cuentitusta munayman
aparichimunaykuchikta ima,
atisqaykichikta.
Ñuqaqa munayman uk wata
jamunaykichikta qhawariq.
Chaysitulla karqa kay cuentitu.

Kunanqa kay llaqtaymanta willarisqaykichik.
Kay llaqtaypiqa ñuqayku kusallata tiyakuyku
Yachay wasiykupis kusalla.

Ñuqaptaqa yachay wasiyqa ñawpaqman thaskisan.

Ñuqaykuqa zapatuta churakuyku.

Etank'aq rinallaykupaq churakuyku chinilata. Kaypi
tukuychani. Kunanqa sitiyta willarisqayki.

Sutiyya

Nancy García Macías.

Sub-Central Santiagomanta.

*Rampaq qillgasqaykita
suwasayku.*

Añaskitu es Suplemento del Conosur - Ñawpaqman, editado
por el Centro de Comunicación y Desarrollo Andino (CENDA).

Casilla N° 3226. fax (042) 81502. ☎ (042) 43412

Cochabamba - Bolivia

Jallp'ata jark'ana

Tata Fermín Vallejos niwanchik:

Ñawpataqa wanullawanpuni sumapta puquchik kayku, kunanqa qhilla ruwayllamanña richkanchik. Wawakunay: wanuqa jallp'api kachkan, nuqanchiktaq kimikuta rantiyllamanpuni rinchik, chaypaqtaq qullqillapuni. Wanuta kikin jallp'a qusawanchik. Kimukuqa jallp'ata chuqruyachin, manaña ñawpata jina llamp'uñachu q'ala t'aqrapacha.

¿Imaynamanta wanuta tantayta atillasunmantaq?

Wanuta yapanapaq trigoq chhallan wallq, wakín triguta ruthusaspachhallanta wich'upunku, wakintaq pata patallamanta ruthurpanku, sikinmanta pacha ruthuna achka chhallata urqhunapaq.

Wallq kanman chay chhallata uywaq wasinman mast'ana. Pisi manta pisi para chayamuptinkama kay chhallaqqa uywakunap jisp'ayninwan chaqrukuspa phusayapun. Chantaqa uywakuna mast'aqarapi jina puñunku, uywaq millmanpis yuraqsitu.

Kay wanuqa phusaman jallp'ata tukuchin, ajinapiqa papa, trigo imaqa sumaqta runayarin, ajinata ruwaspaqa jallp'aga phurmurinman.

Kay jina
parlaykuna qillqasqa
kachkan: PACHAMANTA
UMANCHAKUNA
p'anqapi.

Jatun llaqtakunapi runakuna navidad raymipi kasaqtinku, Norte Potosí chiqapi, K'apasirca Amayapampapi, ejercitukuna policiantin chaqramasisninchikta, qhuyapi llank'aq runakunasninchikta wañuykuchirqanku.

¿Imarayku?

Pedrito Choque, uq wawa ayllu Laymimanta, jinata parlarqa:

Tatay qhuyapi llank'an, pay willawan gringu, qhuyata rantiq runa, sinchi saqra kasaqanta. Runakuta llank'ayninmanta wiqch'usqa, chantaga chay runasman mana qullqinta qupuyta munarqachu, Ni cocata acullinankutapis munarqachu. Chayrayku, qhuyapi llank'aq runakuna mana llank'asarqankuchu, mana nipita qhuyaman yaykuchikchu kanku, gringu allinta parlanankama.

Chaymantaq militares jamunku, kallpallawanpuni runakunata wiqchuyta munarqanku. Tatay runakuna ima mana llusqiyta munarqankuchu, chayllapi runakuta wañuchiyta qallarinku. Chay jinata disparamunku. Tukuy chiqaman pakakamuyku. Nuqaykuta sinchita mancharichiwanku, chaymantaqa correrink, ayqini. Mamayqa, tatayta mask'aq rirqa, tataytaq qhuya runakunawan khusqa kasaqqa. Chantaga mamaypis yanapallanpuni. Qhuya runasqa, k'aspiswan, rumisman, tukuy jap'isqankuwan jark'akunku. Policiastaq balawan runata wañuchinku.

Soldaduspis policiasta yanapallankupuni. Millay saqra runakuna kasaqanku. Escuelaypi profesorniy niwarqa, policia, soldaduspis Bolivia suyunchiqta qhawan, jark'an allin kananpaq, runaq kawsayninta qhawarin nirqa. Kay aylluymanta ashkha runakunata wañuchin. Mita masiy, Josechu, malloncituña karqa, chaytapis wañuchinku. Enfermera runakunata yanapasaqin wañuchirqanku.

¿Kay llakiy imaynataq karqa?

Ch'aqway askha p'unchaykuñaña karqa. Chanta Tatay wasiyman mana allinchu, chayamun. Mamaytaq suf'lyaymanta tutakama waqarqa. Nuqataq ni lma ruway atinichu. K'aspiwan riyta munarqani tatayta yanapaq, Juch'uyllaraq kanl, chanta mana atinichu.

Chunka kuraq runa wañun

Tata Hllacu Amayapampapi tiyakuq nin: chunka kuraq runa wañusqanta. Nillantaq, gringus jamusqankuta qullqita qurita apakapuaq, chantaga sinchita llank'achiwanchik. Mana culturanchiktapis qhawankuchu. Gobierno khuyay runaq kawsayninta qhawananta munayman. Paykunataq qhapaqkunaaq kawsaynillanta qhawan nin.

Sinchi mancharisqa kasani, manchachikuni ovija qhatiyta, mana llusqiyta munanichu.

Yachachikniyta tapurisaq:

- ✓ ¿Gobierno imaraykutaq mana qhawawanchikchu?
- ✓ ¿Chay chhika runata imaraykutaq wanchinku?.

¿Qanri yacharqankichu kayta?

¿Imatataq t'ukurinkiri?

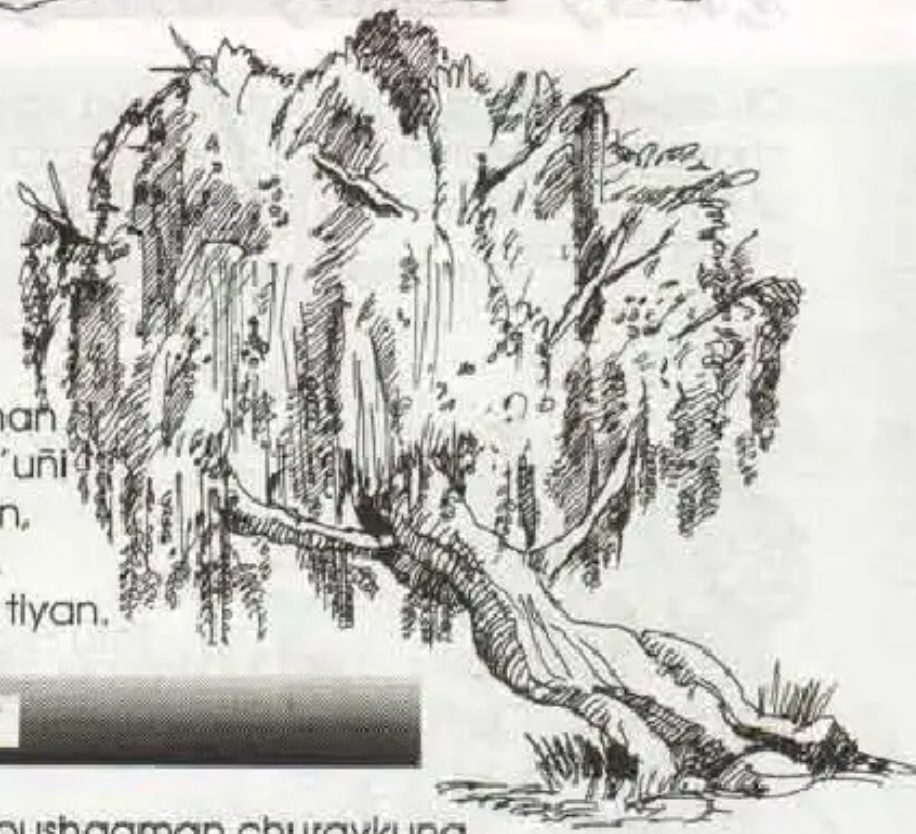
¡Jina llakiykunata riqsinki chayqa,
Añaskituman willarimuy!

CHIRI MULLI

Imaynataq kay jampi qhura

Chiri mulli sach'aa tukuyniapi tiyan, mulliman rich'akun, nitaq ancha chiri, nitaq ancha q'uñi jallp'akunapi kawsan, laqhinqa llhipichkan, sinchitataq q'apan, puquyninga q'llurawu. Watantinta q'umirllapuni. Santiago chiqapi tiyan.

¿Imapaqtaq allinri?

Lukt'uyaypaq

Chiri mullita yaku t'impushaqman churaykuna, chaywantaq umanchikta mayllakuna.

Nawi unquypaq

Ñawinchikamanta waqaylla surumuptin, ukllapi altamisa, ruda, chiri mullitawan t'impusaq yakuman kachaykuna, chay yakuwantaq mayllakuna. Manachayqa chiri mullita kutarpaytawan, chay yaku q'uñiwan umanchikta mayllarpakuna. Q'uñichakuna sumaqta junp'inakama.

Uma muyuypaq

Chiri Mulli llullitunta kaqta nina qanqipi kankarpana, chaywantaq ñawi patanchikman laq'akuna. Atillasunmantaq yaku t'impusaqman kachaykuytawan ukyayta.

Wayrapaq

Uk chhikallanta chiri mullita t'impuchina, chaywantaq mayllakuna ukhunchikta Atillasunmantaq chhapuyta suqta laya qhurakunata: mulli, chiri mulli, pampa salvia, jatun salvia, ruda, kastilla rudata ima. Yakupi t'impuchispa suqta minututa jina, mayllakuna.

Uma nanaypaq Wisa nanaypaq

Chiri mullimanta kimsa llullituta, chanta mullimanta kimsa llullitutawan t'impuchina. Chaywantaq ukhunchikta mayllakuna.

Kay unquykunapaq ¿ima jampikunatawan qan riqsinki?

Añaskitu kani
Tata San Isidrumanta
willarisqayki.

¿Imata ruwankuri?

- ✎ Q'usñichinku Insinsuwan wira Q'uwawan, wilastapis lawrachikunku.
- ✎ Wakaspaq chupanmanta, pelitusninta apamuspa jap'ichinku, waka sumaqta mirananpaq, mana waka unquy jap'inanpaq.
- ✎ Q'ayaytin, chukaru nuvillusta apamunku, chaypi amansanku. Sumaq llank' aq, mansitus kanankupaq.
- ✎ Buyesninkuwan sumaqta raymichanku llank' arispa chay fiesta pampaspi.

Llaqta runakunaqa
astawan yuyanku
qullqi jap'iyllapiña
manaña kay
costumbresta
ruwankuchu.

Ajinata willariyqichis Tata San
Isidrumanta. Llaqtayqipi ima
raymikunata ruwakun.
Añaskituman willarimuy.

¿Mayk' aqtaq?

Mayu killapi, chunka phishqayuq p'unchayta.
Kay raymiqa chiriwan,
chanta chhalla ruthuy qallarikuypa chayamun.

¿Imapaqtaq yuyanchik?

Tata Isikupi, jamuq wata
chaqritasninku sumaqta puqunanpaq.

Maypitaq kay raymita ruwanku?

- ✓ Chaqra puquchiakuna campuspi ruwanku.
- ✓ Canpuspi sumaqtaraq costumbresta apayqachanku .
- ✓ Culturasninkuta pachamamatapis sumaqta waqaychanku.

Cebolla sik'i
 Pasar pasara
 Link'u sik'imira

Mayta risanki
 Atuqwan yuthuman

Phuyqllaykunashamka

Link'u Puntapi, Sub-Central Raqaypampapi,
 Añaskituwan kay wawakuna puqllaraqanku:

Josechu Zeballos
 Claudia Zeballos
 Alex Inturias
 Virginia Sanchez

Cristina Tapia
 Vicente Tapia
 Florentino Inturias

Phuyqllaykunaskita riqsichimuy

¿Imas imas kanman?

- ☞ Mayuman chayanman, chumpinta phaskarikunman.
- ☞ Rinman jamunman, kikiñanpipuni kanman.
- ☞ Qampata kanman waqtaq apaykachanman.
- ☞ Avion kani nispa phawani, nitaq avionchu kani. Torokani nispa bujani, nitaq torochu kani.

Imasmarikuna

Imapuni kanman

Suti

